

2.4 Zou het er nog van komen, zo'n beroepsvereniging van leraren?

Gerritjan van Luin is zelfstandig coach en adviseur en redacteur van De Nieuwe meso. E-mail: gvluin@gmail.com.

Pieter Leenheer is redacteur van De Nieuwe Meso. E-mail: pieter.leenheer@planet.nl.

Gerritjan van Luin en Pieter Leenheer spraken met een aantal leraren uit het voortgezet onderwijs over hoe ze naar hun leraarschap kijken, de bedoeling van het onderwijs, de status van het beroep, de (on)zin van een beroepsregister en de wenselijkheid van een beroepsvereniging van leraren. Zaken waarover de leraren het wel graag, zo bleek, maar niet vaak met elkaar hebben.

Aan het gesprek namen deel:

- Yoka Berest – A. Roland Holst College in Hilversum
- Yael Nebig – Spinoza Lyceum in Amsterdam
- Frans van Son – SG Huizermaat in Huizen
- Bob Stel – Vathorst College in Amersfoort
- Renee Springer – Vathorst College in Amersfoort
- Christiaan Steenberg – Corlaer College in Nijkerk
- Dagmar Wanrooi – Vathorst College in Amersfoort

Zou je het beroep van leraar, net zoals traditionele beroepen zoals arts, advocaat, rechter, notaris als een professie kunnen beschouwen? was de startvraag van ons gesprek over het vak van

leraar in brede zin. “Ik vind het leraarsvak wel een professie”, zegt Yael, “omdat er wel idealisme voor nodig is om het langdurig met plezier te kunnen uitoefenen. Misschien is roeping een te groot woord, maar het raakt er wel aan”. Naast idealisme en roeping koppelt Frans ook passie aan het leraarschap-als-professie. Christiaan tekent daarbij echter aan dat collega’s die vooral hun vak heel leuk vinden, het in de dagelijkse onderwijspraktijk behoorlijk moeilijk hebben. Tijd voor enige relativering, moet Yoka gedacht hebben: “Het is ook gewoon een baan. Ik vind lesgeven heel leuk, maar zou ook iets anders heel leuk kunnen vinden. Daarbij loop je met al die passie ook een risico op afbranden als het allemaal een keer niet zo lekker loopt”.

Misschien is het leraarsvak dus wel een beroep waar idealisme en passie helpen in de relatie met de leerlingen, maar dat tegelijk een zekere nuchterheid nodig is, als bescherming tegen al te grote teleurstellingen als die relatie niet altijd tot een ‘leerstand’ leidt. Voor de beroepen waarmee we het leraarschap vergeleken, zal dit in meer en mindere mate ook wel gelden: passie, gedrevenheid, idealisme gekoppeld aan een zekere zakelijkheid. En is nog een overeenkomst. Aan artsen, rechters, advocaten, onderwijzers en leraren werd ooit een groot en bijna vanzelfsprekend gezag toegekend. Al die beroepsbeoefenaars hebben als gevolg van emancipatorische ontwikkelingen in de maatschappij aan gezag ingeboet. Maar daarnaast staat geen ander beroep, zet Frans uiteen, zo bloot aan kritiek en invloed van zoveel mensen. Iedereen heeft een mening over onderwijs. “Ons beroep wordt niet alleen door mij ingevuld, maar ook door anderen”, vult Bob aan. “Maar het beeld dat die anderen hebben, is vooral gebaseerd op de eigen ervaringen; het komt niet met de werkelijkheid van het onderwijs van nu overeen. Daardoor wordt de ontwikkeling van het onderwijs vertraagd”, zo meent hij. Daarbij werken de grote externe invloed op het onderwijs en een verkeerde beeldvorming ook negatief op een scherp profiel van het leraarschap, is de conclusie van onze gesprekspartners.

Het is trouwens de vraag of je wel kunt spreken van één professie. "Ik ben natuurlijk docent, maar bij tijd en wijle ben ik ook politieagent en psycholoog. Er wordt veel van ons verwacht: de maatschappij binnen brengen en de leerlingen helpen zich in die maatschappij te bewegen", zegt Yael. Die veelheid van rollen die daarvoor nodig zijn, maakt de inhoud van het vak diffuus en vraagt een forse mate van ambachtelijkheid. "Tien jaar geleden zou ik niet over mezelf gezegd hebben dat ik docent ben", licht Renée toe. "Ik heb het vak echt in de praktijk door veel oefenen moeten leren."

Beroepsorganisatie

Waar in het leraarschap in elk geval verschild van de eerder genoemde beroepen, is het ontbreken van een beroepsorganisatie, met beroepsregister, beroepscode en tuchtrecht. Er was wel een vrijwillig lerarenregister, maar de beoogde verplichting tot registratie is uitgesteld. Dat het lerarenregister niet van de grond gekomen is, komt volgens onze gesprekspartners omdat er geen draagvlak voor was. "Vooral het feit dat het register door de overheid werd opgelegd, beviel mij niet", zegt Dagmar. "Maar", zo stelt Yoka, "draagvlak voor zoiets krijgen is behoorlijk lastig, omdat de leraar over het algemeen een koppig, eigenwijs menstype is". "Of krachtige persoonlijkheden", nuanceert Frans. Hoe dan ook, de kern van het negatieve gevoel rond het lerarenregister is, volgens Yoka, het afpakken van de autonomie van de eigenaar van alles wat er in de klas gebeurt: geen zin in controle, geen zin in verplichte cursus.

Yael had vooral het gevoel proefkonijn te zijn van "weer een plannetje uit Den Haag". "Terwijl ik helemaal niets tegen een register heb, of tegen professionalisering. Daar zijn we bij ons op school allang mee bezig en daar hebben we ook veel ruimte in. De kern van mijn verzet was dat het weer iets was dat door anderen bedacht was dat wij moesten uitvoeren. Als docenten waren gehoord, hadden er velen vast geen bezwaar gemaakt."

Maar als er geen bezwaar is tegen een register, waarom komt het initiatief voor zo'n register

niet van docenten? Yael wijt het aan het geringe contact tussen docenten onderling, waardoor het vormen van een brede basis voor het tot stand komen van een register bemoeilijkt wordt. Nu hebben zowel Dagmar als Christiaan wel ervaring met - al dan niet langlopende - netwerken van collega's die veel opleveren voor de deelnemers, maar doordat deze initiatieven lokaal zijn en ze soms geen lang leven beschoren zijn, kunnen die niet vanzelfsprekend de start zijn van breed platform voor het gesprek over leraarsvak, over de oprichting van een beroepsvereniging en over doel en inhoud van een register.

En dat is wel jammer, vindt Renée, want een register zou ook weleens statusverhogend kunnen werken. "Ik hoor te vaak: je kunt altijd nog wel voor de klas gaan, want je bent geoloog en weet dus veel over aardrijkskunde. Maar die kennis maakt je nog niet tot een goed docent."

De spanning tussen de oplossingen die bedacht worden om iets aan het lerarentekort te doen en de gewenste kwaliteit van alle leraren, voelt iedereen. Een zeker pragmatisme lijkt nodig om meer mensen in het onderwijs te krijgen en tegelijk geef je de boodschap af dat het leraarsvak niet zoveel voorstelt: iedereen die (school)vakkennis heeft zou in elk geval een starter kunnen zijn. "Wanneer zeggen wij als leraren daar iets over?", vraagt Yoka zich af. "We zijn met alle goede bedoelingen te meegaand. Als we al staken, doen we dat op woensdagmiddag om niet te veel last te veroorzaken." Dat leraren zakelijker zouden moeten zijn, vindt algemene instemming. Trouwens, ook om zo'n meer zakelijke, inhoudelijke zeggenschap van leraren op landelijke plannen en ontwikkelingen te realiseren, zou een beroepsvereniging van leraren zeer wenselijk zijn.

Verantwoording

Verhoging van de status van het leraarschap komt er niet als het beeld van het beroep diffuus blijft. En om hier iets aan te doen, zo stelt Bob, is zo'n register echt nodig. "Een supergoed idee. Het is voor zo veel beroepen gewoon dat de beroepsui-

toefenaars laten zien dat ze kwaliteit leveren, dat het eigenlijk bizar is dat je als leraar niet hoeft te laten zien dat je je beroep op een goed niveau beheerst en blijft laten zien dat je het niveau aankunt. Renée is het met Bob eens dat je regelmatige moet kunnen laten zien dat je kwaliteit levert, maar ze vindt er wel een lastig aspect aan: “Een ander beoordelen kunnen we heel goed, maar zelf beoordeeld worden zijn we niet gewend. Zo zit in onze gesprekscyclus wel de vraag naar je gewenste ontwikkeling, maar ik word niet beoordeeld”. En daar zit volgens haar en anderen de onzekerheid, dat je niet weet wat er gebeurt als geconstateerd wordt dat je niet bekwaam genoeg bent. In een schoolpraktijk waarin geen afspraken bestaan over wat dan de route is, ligt het gevaar van willekeur door de beoordeelende schoolleider op de loer, zo is de vrees van velen en de ervaring van een. Er zit kennelijk spanning tussen wel verantwoording willen afleggen over de kwaliteit van je handelen en de beoordeling door anderen over die kwaliteit die het register niet zomaar gewenst maakt. Over het (eventuele) beoordelingsaspect achter een beroepsregister dient een grote mate van helderheid te bestaan. Het is de vraag of je dit landelijk zou moeten willen vastleggen, maar in elk geval mag hierover binnen een schoolorganisatie geen onduidelijkheid bestaan. En, zo stelt Yael, “het is belangrijk dat je in een veilige omgeving over je functioneren kan praten. Je moet fouten mogen kunnen maken en in staat worden gesteld om je te verbeteren zonder afgerekend te worden.”

Het waartoe van onderwijs

Je verantwoordt over wat je doet om kwaliteit te kunnen leveren, veronderstelt dat je het als beroepsgroep eens bent over waartoe je onderwijs geeft en wat van leraren daarbij verwacht mag worden. En dat is wat anders dan over welke bekwaamheden je moet beschikken. Zo'n gemeenschappelijk perspectief is er nog niet, maar onze gesprekspartners denken dat daar wel uit te komen valt. “Je moet dan”, zo zegt Frans, “geen criteria formuleren van wat een goede les is, want

daarbij speelt de persoon van de leraar een te grote rol”. “Maar”, zegt Bob, “als je vijftig docenten bij elkaar zet, kom je zeker op iets uit waar iedereen zich - los van het bijbrengen van de vakkennis - wel in kan vinden, zoals leerlingen het belang van goed samenleven in de maatschappij meegeven, hen kritisch leren te zijn enzovoorts.” Frans geeft aan dat binnen de lerarenopleidingen over de kern van het leraarschap wel overeenstemming bestaat. Misschien dat het inderdaad niet zo moeilijk zal zijn om het in algemene termen eens te worden over wat je als leraar in deze tijd te doen hebt, maar als het specifiek wordt, wordt het lastiger. Dat blijkt als Christiaan zich ook als voorstander van verantwoording afleggen meldt: “Je moet als leraar laten zien dat je meegaat in de maatschappelijke ontwikkelingen”. Daar is Yoka het wel mee eens, maar zij maakt een voorbehoud als het gaat om de digitale ontwikkelingen in de samenleving. “Moeten we niet respecteren dat dat voor een jongere docent vermoedelijk gemakkelijker gaat dan voor een oudere”, zo werpt Yoka op. “Ik kan nooit zo digitaal vaardig worden als een jongere collega. En dat zou je ook niet erg moeten vinden, want ik heb andere kwaliteiten en ervaring.” Anderen sluiten zich hierbij aan. De kwaliteit van je handelen als leraar toont zich maar zeer beperkt in je digitale vaardigheid, maar, zoals Dagmar het formuleert “veel meer in het contact dat je hebt met leerlingen, met je collega's, in hoe je lessen invult”.

Balans

Terugkijkend op het gesprek is duidelijk dat onze gesprekspartners de wenselijkheid van een beroepsorganisatie van leraren beslist onderschrijven:

- Een helder beroepsprofiel, vastgesteld en beheerd door zo'n organisatie, zou aan de huidige diffuusheid rond het vak van leraar een einde kunnen maken en een bijdrage kunnen leveren aan het versterken van de professie.
- Zo'n beroepsprofiel helpt ook om de eisen die aan het leraarschap gesteld worden, scherper te

De leraren van het Vathorst College waar we te gast waren, wilden graag vertellen dat hun onderwijssysteem de eenzaamheid-van-onderwijs-in-een-klas heeft weggenomen. Op hun school wordt in leerhuizen gewerkt waarin vier klassen onderwijs krijgen. Docent ben je niet alleen, maar samen met een aantal collega's. Er wordt gewerkt in een team. Ze zijn daar erg over te spreken. Je kunt veel gemakkelijker met elkaar overleggen dan in de traditionele onderwijssetting en "als ik een keer niet scherp ben, weet ik dat er iemand achter me staat die dat wel is."

krijgen, waarmee tegelijk een dam opgeworpen wordt tegen het denken dat iedereen met (wat) vakken ook leraar zou kunnen zijn.

- Bij veel onderwijskundige plannen en ontwikkelingen praten leraren nu niet mee. Daar komt een einde aan als er beroepsorganisatie van leraren is. Die wordt dan de natuurlijke gesprekspartner rond inhoudelijke thema's.
- Het zou vanzelfsprekend moeten zijn dat een leraar regelmatig laat zien dat hij vakbekwaam is, zoals dat ook in veel andere professies het geval is. Een beroepsgroep kan een kwaliteitsregister inrichten en regelen dat het duidelijk is wat er gebeurt als iemand niet (meer) bekwaam genoeg is.

Zou het, vroegen we aan het slot van het gesprek, er met al deze argumenten ooit nog van komen, die beroepsgroep van leraren? In zekere zin reageerden onze gesprekspartners ietwat vertwijfeld, want wie zou zo'n beroepsvereniging dan moeten oprichten? Op dat punt wreekt zich dat het leraarsvak zich op de meeste scholen in de betrekkelijke 'eenzaamheid' van het klaslokaal afspeelt, dat er wel samengewerkt wordt binnen de scholen en netwerkverbanden buiten de scholen om zijn, maar dat er geen vanzelfsprekende basis van leraren is voor een initiatief tot een beroepsvereniging.

Dat de initiatiefnemers van *PO in actie* in korte tijd veel aanhang kregen en daarmee een stem van betekenis, had volgens onze gesprekspartners vooral te maken dat het om aandacht voor de ongelijke beloning tussen po- en vo-leraren ging. Daarover krijg je gemakkelijk consensus en dus mensen op de been. Het is, zo denken ze, een stuk lastiger als het vooral om immateriële zaken gaat als een beroepsprofiel en -register.

Natuurlijk zijn er bijvoorbeeld in het voortgezet onderwijs vakinhoudelijke verenigingen en onderwijsvakbonden, maar de primaire focus van de eerste is de vakdidactiek en -inhoud en van de tweede de arbeidsvoorwaarden. In beide gevallen is die te smal als aangrijpingspunt voor een brede beroepsorganisatie. Zou het initiatief toch van de overheid moeten komen? Misschien wel. Maar, benadrukt een aantal van onze gesprekspartners, laten 'ze' dan niet de fouten maken die de vorige keer gemaakt zijn. Niet starten met een register waarover veel onduidelijkheid bleek te zijn. Geen overval van verplichtingen. Eerst maar eens gesprek met leraren, zoals we deze middag hadden.